

Kîtabê Eşqname: 100 Xezelên Mewlana Yên Bijartî Ser o Nirxnayîşek

Nurettin BELTEKİN*

BELTEKİN, Nurettin,
(2022). "Kîtabê Eşqname
Ser o Nirxnayîşek", Nûbihar
Akademî, no. 17, p.167-171.

Genre/Cure: Book Review/
Nirxandina Pirtûkan

Received/ Hatin:
09/06/2022

Accepted/ Pejirandin:
25/06/2022

Published/ Weşandin:
30/06/2022

Pages/ Rûpel: 167-171

ORCID:
0000-0001-6121-2849

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website./ Ev gotar herî kêr ji aliyê 2 hakeman ve hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate re hatiye derbaskirin.

Tayê merdimî bi şexsîyet û xebatanê xo miyanê cematî de sey yew astare yê. Mewlana û xebatê ey zî miyane musulmanan de zî otir ê. Hem hetê Mesnevî û kitabê ey Yê bîn ke biyê sey kitabî klasik, hem zî rêça ey ya tesewîfî ra her tim tesîrê ey ganî yê. Rêça ey ya tesewîfî têna miyane musulmanan de eleqa nêdî, eynî wext de tebere musulmanan de zî yew eleqeyo pîl dî. Heta hetê Komara Turkîye ya laîk ra zî bi şeklo resmî gelek tewecuh dî. Helbet xayeyê terefan ciya ciya yê. Mavajî, Mewlana û rêça ey vera selefî û radîkalan sey yew rêça alternatif vernîyê musulmanan de ronîya. Awrupa zî bi eleqeya xo va ke "Ez yew îslamo nerm sey Mewlana wazena". Helbet çîyo ke îmkan dano hemê nê xayeyê û nîyetan, xususîyetê vînayîş û kitabê Mewlana yê.

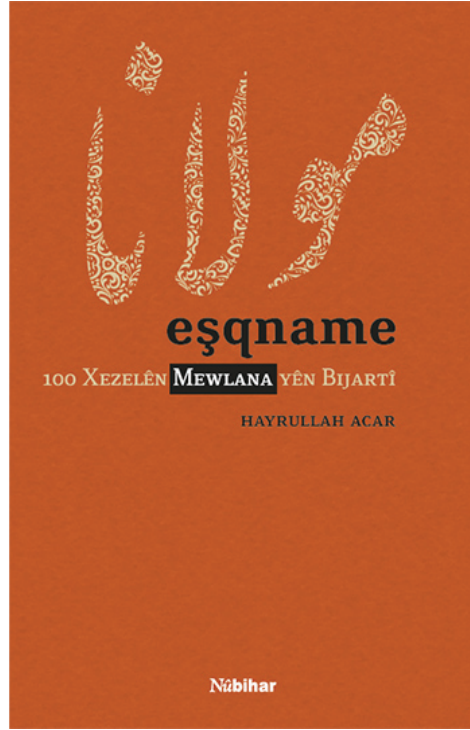
Kitabê Mewlana heta nika tadîyayê zafê ziwananê dinya. Heta nika Mesnewîyê ey tadîyaya 26 ziwanan (tirkî, erebkî, îngîlîzkî, almankî, îsveçkî, urdukî, fransîzkî, japonkî, arnawutkî, îspanyolkî, turkmenkî, tacîkî, çînkî, ozbekî, kazakî, flemenkî, yewnankî, malaykî, ruskî, azerîkî, boşnakî, kurdîya kurmanckî, svahîlîkî, krgîzkî). Hema tadayîşê ziwananê binan zî dewan kenî. Goreyê vatişan tadîyena pancas ziwanan Na xebate xetê beledîyeyê gird a Konyayî ra yena kerdene (AA, 2018). Eserê Mewlana ke hem hetê zîwan

* **Doç. Dr. Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Beşa Perwerdeyê,** Mardîn Artuklu University, Department of Education, Mardîn Turkey, n.beltekin@yahoo.com

û hem zî hetê kuturê tesawîfî ra nezdî yê kurdan ê, eceb o ke kurdan hetê tadayîşî ra zaf eleqe nêmoto ci.

2021, teşrîne de yew eserê Mevlâna Celaleddîn-î Rûmî tadaya kurdkîya kurmanckî weşanîya. No gameka erjaye ya. Seke yeno zanyîş ke semede averşîyayîşê edebiyat û kulturo nuşteki tadayîş yew çimeyo giran û erjaye yo. Bi tadayîş zıwan beno hîra, sivik û berdar. Ziwanî, prosesê tadayîşî de bi cîya cîya mana û çekuyan xo cerbneî. Na xezelê ke ameya tadayîş zafê Dîvan-î Kebîr ra yê. Dîvan-î Kebîr pancas hezar beyitan ra yeno pê. Eserê tadayîşî de bi fekê tadayox semedê feksîrîrkerdiş têna se (100) hebî xezelî ameyê tadayîş. Kîtab tebere Destpêk de di qisman ra yeno pê. Yanî bi Destpêk hîre qisim o. Destpêk de derheqê Mewlana da zanayîşî ca genî. No qisim de cuyê Mewlanayî, eserî, fikr û felsefeyê ey û hetê poetîk ra nîrxkerdişî estî. Qismo diyin zî xezelê Mewlanayî ra xezelê vîcnayê ca genî. No qisim zî de di sernuşte estî. Sernuşteyo yewin ke bi nameyê “Sed Xezelên Mewlana Yên Bijartî” yo de 100 xezelî Dîvan-î Kebîr ca genî. Binê sernuşteyo diyin “Çend Wergerên Ji Mesnewî û Çarinên Mewlana” de kîtabê ey yo klasîk Mesnevî ra û çaraneyê/rubaiyanê ey ra nimuneyî tadîyayê kurmanckî. Peynîyê kîtabî de zî yew ferhengo qicik, “Ferhengok” esto.

Kîtab miyane çares serran de ameyo nuştiş. Goreyê vatişê nuştoxî, destpêkerdişê nuştişê kîtabî heta serranê 2007-2008 şino. O wext nuştox seba “kovara çandî hunerî û edebî” Nûbiharî rê xezelî tadayî. Her humarê kovare de yew yan zî di hebî weşanayî. Heta 2021 ha ey ke kovare de vecîyê, ha ey ke yew ca de nêweşanayê ra yew kîtap ameyo pê. Seke nuştox zî vano farsî seba kurdî û kurdan yew çimeyo sereke yo. Her çend kurdê rojhelatî eşkenî no çime ra îstifade bikerî zî zafê kurdî no gimeyo giran ra bêbar ê. Xususan klasîkê farsî û kîtabê ke hetê kurdan ra fariskî ameyê nuştiş ra têna kesê ke fariskî zanî tira berdar ê. Serranê peyinan de sey Mesnewîyê Mew-

Eşqname: 100 Xezelên Mewlana Yên Bijartî
Hayrullah Acar, Weşanxaneyê Nûbiharê, 2021

İana, Dîwanê Hafızî, Bostan ve Gulîstanê Sa'dîyî, Gulşenî Razî' yê Şeyh Mahmud Şebusterî, Rubaîyê Hayyamî, û Mantiku't-Tayrî yê Fahreddîn Attar û hîkayeyê Şeyh San'anî ra gelek eserî qismêk yan zî tamamen fariskî ra ameyê tadayîşê kurdî. La reya verîn a ke Dîwan-ı Kebir ra yew vîjnayîş bi kurmnackî yena tadayîş (Acar, 2022). No zî seba xebate yew xususîyeto erjayaye yo.

Tadayîşê gezelan de sey ortaxîya tarîx, ziwan, bawerî çend îmkan û asanîyê estî ke nuştox înan ra zaf îstîfade kerdo. Mavajî asanîya tewr muhîman ra yew ortaxîya ziwan ke zafê çekuyê fariskî û kurdî ortax ê. Tadayox zafê cayan de çekuyê, heta rêzê ke ortax ê tercih kerdî ke semede tadayîşê yew metne tesawufî û mîstîkî no xususîyet yew îmkan û asanî pîl dano nuştoxan. Seke cer de eysenî rêzan de mana û herekîyayîş pawîyaya. Nimûneyî;

Men **murîd-i to em murad to yî**

Ez **murîdê te me murad tu yî** (Xezel 6, r. 50-51)

Men **mest u to dîwane**

Ez **mest û tu dîwane** (Xezel 9, r. 56-57)

Eger to aşiq î, xem ra reha kun

Eger tu aşiq î, wer terka xem ke (Xezel 24, r. 90-91)

Dila muşaq-i dildarem xerib u aşiq u mestem

Dilo aşiqê dildarem xerîb û aşiq û mest im (Xezel 34, r. 114-115)

Metne de wîna gelek rezî estî. Helbet no xususîyet semede tadayîş yew hete ra yew asanî yo heto bîn ra ganî vatişê manayî de zî her di ziwanî ganî yewbînan bigirê. Mavajî çekuyê mirîd/murîd, mirad/murad, mest/mest, diwane/dîwane, aşiq/aşiq, xem/xem û dil/dil heme aynî çeku yî. Gelo tedeyîyê nê çukuyan zî eynî yê? Kurdî û fariskî her di zî ziwananê îranî yê coka çekuyî xora manenî yewbînan la eke kultur, bawerî û ciwayayîş eynî mana û qesdî zerreye çekuyan nêkerdîbî xususîyet yewbînan maneyîş yew asanî nêbena, eqs xo de beno seba sebebe temîyankewtiş. La merdim wexto ke ewnîyeno dîwananê mutewasifanê kurdan eynî çekuyan û manyan eşkeno bivîni. Mavajî Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr, ke reyna terefê tadayox û cigêrayoxê kîtabî Hayrullah Acarî ra ameyo hazirkerdiş de;

Mest im ji şewqa dîlberê (r. 181, 2016)

Ji **'eşqa** dîlberê nalim

Qewî **mest** im ku bê **hal** im (r. 182, 2016)

Reyna Şîrê Feqîyê Teyran “Îlahî lew dikim zarî” de eynî çekuyî eynî mana de yenî şuxulnayîş;

Seher her rojê **meyxanê**

Xerab û **serxwoş** û **mest** im (r. 266, 2009)

Kafir kirim **meywxer** kirim

Diwane û ebter kirim (r. 269, 2009)

No xususîyet zafê giredeyîyê bawerî yê. Her di rayir û meşrebê tesewufî eynî bawerî ra zadê xo genî. Coka semedê vatişê manayan çekuyê ke tercîh benî eynî yê. Mavaji “serxoşî” goreyê bawerîyê îslamî heram a. La hem metnanê Mewlana hem zî ayê mutesawifê kurdan de “eşqê Homayî ra dinya û xo ra viyertiş” o. Bi vatişo bîn yew meqamo berz o. No pêgirewtişê ziwane tesawifê fariskî û kurdî têna çekuyan de nê zafê vatişan de zî xo mojnenno. Mavaji goreyê vîneyîşê tesawifî vîneyîşê Homayî/ruyetullah meqamo tewr berz o. Keso ke biraso o meqam hîn ganî ey de xeta nêrê dîyayîş. Her du metnan de zî no xususîyet esto. Melayê Cezirî Diwanê xo de qasîdeya xo ya Şeyxê Sen’anê de vano;

Mislê Musa wî tecellayê te dî

Ê tu dî **kanî xeta kanê xelet** (r.123, 2012)

Helbet nêzdîbîyayîşê ziwane, bawerî, kultur û tarîx ra teber xususîyetê nuştox zî giran ê. Hayrullah Acar pisporê ziwane û edebîyatê ziwane îranî yo. Hem wareyê farsikî û hem zî kurdî de wayirê sifatanê berzan o. Xora xebatanê ey ra zî fam beno. Wexta ke ne xebate de merdim her di metnan pîya yan zî kurmanckî têna biwano hetê vatiş, zewq û herikîyayîşî ra yew ferqo pîl nêvînenno. Seke merdim kîtabê ey ra Mewlanayî waneno tede yew pêgirewtişo pîl vînenno. Semedê tadayîşê şîran no yew sevîyeyo berz o. Na xebate yew wekenetişo xorî heq kena. Ez bawera ke cigêrayox na xebate ser o xebatan bikerê. Reyna ez vana qey na xebate zer dana kirdan/zazayan ke ê zî Mewlana bîaçarnî kirdkî/zazakî.

ÇİMEYÎ

- AA, (2018). Mevlâna'nın "Mesnevi" si 26 dilde hoşgörüye çağırıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/mevlananin-mesnevisi-26-dilde-hosgoruye-cagiriyor/>, Tarixê girewtişî: 15.04.2022
- Acar. H. (2022). Fildişi kulelerde oturanlara değil halk için akademi. <https://piryol.com/kultur-sanat/hayrullah-acar-fildisi-kulelerde-oturanlara-degil-halk-icin-akademi.html>, Tarixê girewtişî: 15.04.2022
- Acar. H. (2016). Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr: Metn û Lekolîn. Istanbul: Weşanxaneyê Nûbihar
- Melayê Cezirî, (2012). Diwan. Amedekar: Selman Dilovan. Istanbul: Weşanxaneyê Nûbihar
- Sadînî, H. (2009). Feqîyê Teyran: Jiyan, Berhem û Helwestê Wî. Istanbul: Weşanxaneyê Nûbihar